

Удължаване на трудовия живот чрез гъвкави схеми за пенсиониране: частично пенсиониране

Кратък преглед

Въведение

В настоящия доклад се проучва как схемите за частично пенсиониране могат да допринесат за устойчиви и адекватни пенсионни системи, като дават възможност на хората и ги мотивират да удължат трудовия си живот. В него са описани схеми на национално и секторно равнище в ЕС и Норвегия и се проучват различните им характеристики, условия и процедури. Извършена е оценка на тяхното въздействие върху удължаването на трудовия живот въз основа на литературен обзор, допълнен с примери от практиката за схеми за частично пенсиониране в Чешката република, Финландия, Франция, Германия, Нидерландия, Норвегия и Швеция.

Контекст на политиката

В много държави — членки на ЕС, реформите подобриха устойчивостта на пенсионните системи. Тези реформи обаче са съпроводени с предизвикателства. Замразяването и намаляването на пенсионните доходи доведоха до по-малка адекватност, а увеличените вноски поставиха под натиск разполагаемия доход и разходите за заплати. Обезкуражаването на ранното пенсиониране и повишаването на пенсионната възраст имат ограничено въздействие върху действителната пенсионна възраст. Много хора не са в състояние или не са мотивирани да работят до законоустановената пенсионна възраст. Мерките, които дават възможност на хората и ги мотивират да продължат да работят, могат да допринесат за създаването на системи за адекватни и устойчиви пенсии, като едновременно с това доведат до решаването на тези проблеми. Те включват подобряване на здравето, учене през целия живот, повишаване на качеството на работните места и насърчаване на мобилността. Намаляването на работното време е друг подход, даващ възможност на хората да работят по-дълго, отколкото биха могли, ако продължат да работят на пълно работно време. То може да мотивира и хора, които предпочитат да работят по-малко часове. Пречка за намаляване на работното време е загубата на доход. Схемите за частично пенсиониране отстраняват тази пречка, като заместват част от загубата на доход с частична пенсия или обезщетения.

Основни констатации

Повече от половината от държавите — членки на ЕС, и Норвегия имат схеми за частично пенсиониране на национално или секторно равнище. Схемите се различават по обосновка, обхват и структура. Частичното пенсиониране може да даде възможност на хората, както и да ги мотивира да продължат да работят до законоустановената пенсионна възраст и след това. Почти две трети от гражданите на ЕС заявяват, че предпочитат да съчетаят работа на непълно работно време с частична пенсия, отколкото да се оттеглят с пълна пенсия. Не е намерена обаче схема, която еднозначно да удължава трудовия живот за всички участници. Частичното пенсиониране може да е удължило трудовия живот за специфични групи, по-специално за хора със здравословни проблеми, увреждания, задължения за полагане на грижи, както и за хора с професии, свързани с физическо или умствено напрежение. Като цяло обаче намаляването на работното време в резултат на частично пенсиониране често преобладаваше над увеличаването му в резултат на удължаване на трудовия живот на някои от участниците.

Насоки за политиката

Лицата, вземащи политически решения, социалните партньори и пенсионните схеми, които разглеждат възможността за въвеждане или реформирани на частично пенсиониране като инструмент за удължаване на трудовия живот, могат да се поучат от досегашния опит.

Ефективност, ефикасност и справедливост

- Процентите на използване на дадена схема не говорят много за нейната ефективност. Големият процент на използване може да означава, че схемата е много атрактивна и че частично пенсиониращите се ще могат и ще бъдат мотивирани да продължат да работят на пълно работно време. Малкият процент не гарантира обаче, че схемата е с правилна насоченост и може да бъде сигнал за нейния неуспех.
- Частичното пенсиониране би трябвало да е по-атрактивно от пълното ранно пенсиониране, но продължаването на работа на пълно работно време следва все пак да се насърчава и подкрепя.

- Ако частичното пенсиониране започне на твърде ранна възраст и работното време бъде прекомерно намалено, много работни часове могат да се окажат намалени за твърде дълго време. Ако пък започне твърде късно и работното време бъде недостатъчно намалено, то може да не даде възможност на хората да работят по-дълго време.
- Частичното пенсиониране се използва понякога като схема за ранно напускане на работа, когато дава възможност работното време да бъде първоначално концентрирано, след което да последва период на отпуск. Ако се окаже достатъчно атрактивна, тази схема може все пак да мотивира хората да не напускат работната сила, докато не придобият право на пенсия, но вместо това тя често съкращава трудовия живот.
- Частичното пенсиониране може да удължи трудовия живот за някои групи, но вероятно ще го съкрати за други. Насърчаването на оставането на работа след законоустановената пенсионна възраст може да засили положителното въздействие върху продължителността на професионалния живот.
- Възможно е нископлатените работници да имат по-често нужда от намаляване на работното време, за да се удължи трудовият им живот, но те често не могат да си го позволят, дори ако загубата на заплата бъде частично компенсирана.
- Някои от схемите бяха използвани повече от групи с по-добро социално-икономическо положение, което буди загриженост за справедливостта, по-специално ако схемите са финансирани с публични средства.
- Може да е несправедливо, ако схемите са недостъпни за по-възрастните хора, които вече работят на намалено работно време (и много от които са жени), или за безработните или икономически неактивни хора, които започват работа на непълно работно време.
- Възможно е работодателите да използват принудително частично пенсиониране за реструктуриране на работната си сила, но схемите за частично пенсиониране понякога са предотвратявали и безработицата.
- Сред съществените пречки пред работата на непълно работно време са трудностите, които работодателите могат да срещнат при постигането на подобни договорености, и нежеланието на работниците да работят на непълно работно време поради опасения, свързани с отраженията върху техния статут и задачи.
- Гъвкавият начин за намаляване на работното време може да помогне за сближаване на предпочитанията на работещите и работодателите; свободното време може например да се ползва в течение на няколко седмици или месеци.
- Частичното пенсиониране е по-трудно приложимо в сектори и държави, в които работата на непълно работно време е по-малко разпространена. То обаче може да има голям потенциал при тези условия, ако се популяризират възможностите за непълно работно време и се достигне до работниците, за които то е особено важен начин за удължаване на техния трудов живот.
- Данъците и социалните осигуровки са взаимосвързани с пенсията и могат да създадат непредвидени стимули за схемите за частично пенсиониране.

Отчитане на по-широкия контекст

- Проучването показва, че много поуки могат да се извлекат от досегашния опит, но е важно да се държи сметка за променящите се условия. Увеличаването на пенсионната възраст ще повиши по всяка вероятност необходимостта за хората да използват мерки, които им дават възможност да продължат работа до законоустановената пенсионна възраст, а за работодателите и лицата, вземащи политически решения, да им съдействат. Освен това работата на непълно работно време е все по-често явление в целия ЕС, така че частичното пенсиониране може да стане по-лесно за реализиране.
- Дори когато частичното пенсиониране не удължава трудовия живот, то може да бъде договорено като алтернатива на схемите за ранно пенсиониране, които биха съкратили трудовия живот още повече.
- На пръв поглед въздействието на общия брой часове, отработени в икономиката, може да се окаже най-важният признак за успех, ако не се разглеждат само равнищата на заетост. Частичното пенсиониране обаче може да предостави възможност и на предприятията да запазят познанията на по-възрастните работници, макар и при работа на частично работно време. Някои групи работници могат също така да се окажат по-производителни при по-малко работни часове. Освен това, когато има недостиг на работна ръка и работниците са заинтересовани, по-лесно е да се удължи работното време на по-възрастните работници, които работят на непълно работно време, отколкото да се наемат отново на работа онези, които вече са се оттеглили с пълна пенсия.
- В това проучване акцентът бе поставен върху въздействието на удължаването на трудовия живот, но лицата, вземащи политически решения, могат да разгледат и въздействието върху качеството на живот и върху обществото: гъвкавостта дава възможност за по-тясно съобразяване на начина на пенсиониране с предпочитанията на работниците и може да насърчи доброволческите дейности и поемането на задължения за полагане на грижи.

Допълнителна информация

Пълният текст на доклада „*Extending working lives through flexible retirement schemes: Partial retirement*“ (Удължаване на трудовия живот чрез гъвкави схеми за пенсиониране: частично пенсиониране) може да се намери на адрес: www.eurofound.europa.eu/publications.

За допълнителна информация се свържете с Hans Dubois, служител по изследванията, на електронен адрес: hdu@eurofound.europa.eu.